

Ortadoğu'da Su Sorunu Kapsamında Türkiye'nin Sınırtaşan Sularının Jeopolitik Önemi

Geopolitical Importance of Trans-boundary Waters of Turkey within the Framework of Water Issue in the Middle East

Mutlu Yılmaz*

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Su canlı hayatı için oldukça önemlidir. Dünya'nın ¾ ü sularla kaplı olmasına rağmen insanların kullanabileceği tatlı su kaynakları oldukça sınırlıdır ve bu kaynakların dağılımında dengesizlikler bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak dünyada bazı bölgelerde ciddi su sıkıntıları yaşanmaktadır. Ortadoğu dünyada su sıkıntısı yaşanan bölgelerin başında gelir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgedeki pek çok ülke su fakiri veya su stresi altındadır. Önümüzdeki yıllarda Ortadoğu'da görülen yüksek nüfus artışına paralel olarak kişi başına düşen tatlı su miktarı daha da azalacaktır. Bu durumda bölgede mevcut su kaynaklarının paylaşımı konusunda ciddi problemlerin yaşanması öngörülmektedir. Türkiye pek çok kaynakta su zengini bir ülke olarak gösterilmesine karşın kişi başına düşen 1543 m³/yıl su miktarı ile aslında su stresi çeken ülkelerden biridir. Kaynaklarını büyük oranda Türkiye'den alan Fırat ve Dicle nehirleri bu coğrafyadaki en önemli sınırtaşan akarsular olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Ortadoğu'daki sınırtaşan sular konusunda jeopolitik açıdan oldukça önemli ve belirleyici bir role sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Su Sorunu, sınırtaşan su, uluslararası su, Fırat ve Dicle

Abstract: Water is critical for living things. Although water covers ¾ of the world surface, freshwater sources are limited and distribution of freshwater sources is not even. As a result, some areas in the world suffer from water shortage. The Middle East has the greatest water shortage in the world. Many countries in a large area including Turkey are poor in water sources or under water stress. Parallel to the prospective population growth in the Middle East, the amount of freshwater per person will lower. In this case, it is expected that there will be grave problems in distribution of the current freshwater sources in the area. Although Turkey is mentioned as a rich country in water sources in many references, it is in fact one of the countries under water stress, with an amount of 1543 m³/year per person. The Euphrates and the Tigris, mainly originated in Turkey, are two important trans-boundary waters in the area. Turkey has a determining role in the area in terms of geopolitical importance of trans-boundary waters in the Middle East.

Keywords: Middle East, Water Problem, Trans-boundary Waters, international waters, Euphrates and Tigris

1.Giriş

Su canlılar için bir yaşam kaynağıdır ve önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Yenilenebilir doğal bir kaynak olan su üzerinde nüfus artışı, çevre sorunları, küresel iklim değişimi gibi nedenlerden dolayı ciddi bir baskı vardır. Günümüzde küresel bir nitelik kazanan su sorunu dünyada bazı coğrafyalarda çok ciddi boyutlarda yaşanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu sorun büyüyerek devam edecek ve suyun stratejik bir kaynak olarak algılanması daha da artacaktır. Çünkü 2009 yılında 6,8 milyar olan dünya nüfusunun 2050 yılında 9,4 milyara ulaşması öngörülmektedir. Nüfus artışına paralel olarak suya olan talep her geçen gün daha da artacaktır. Şöyle ki dünya nüfusu 20 yy. da bir önceki yüzyılın sonuna göre üç kat artmıştır. Ancak aynı dönemde su kaynaklarının kullanımı altı kat artmıştır (Anonim, 2002).

* e-posta: myilmaz@humantiy.ankara.edu.tr

Günümüzde dünyada 2,6 milyar insan yetersiz sağlık koşulları altında yaşamaktadır. Ayrıca 1,1 milyar insan da temiz su kaynaklarından yoksundur (FAO, 2010). Afrika’da gelir seviyesi düşük, yeterli sağlık ve altyapı olanaklarına sahip olamayan ülkelerde yaşayanlar bu grubun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Dünya’daki yenilenebilir tatlı su kaynak miktarı artmamasına rağmen, nüfus artışı sonucu kişi başına düşen su miktarı her geçen gün azalmaktadır (Evsahıbioğlu vd., 2010). Kişi başına düşen su miktarının azalması bazı bölgelerde çok ciddi su sıkıntısının yaşanmasına neden olur. Ortadoğu bu sıkıntının yaşandığı bölgelerin başında gelir. Su sıkıntısının gelecek 20-25 yıl içerisinde Ortadoğu dahil bazı bölgelerde su krizine dönüşme ihtimali mevcuttur (Yıldız ve Özbay, 2008).

2. Dünya Su Kaynakları

Dünya’nın yaklaşık % 70’i (1,4 milyon km³) sularla kaplıdır. Ancak, bu suyun % 97,5’i (1,365 milyon km³) deniz ve okyanusları oluşturan tuzlu sulardır. Tatlı sular ise % 2,5’luk (35 km³) bir orana sahiptir. Tatlı sular içerisinde ise buzul ve kalıcı karlar % 68,9’luk büyük bir paya sahiptir. Yeraltı suları, toprak nemi, bataklıklar ve permafrost % 30,8 bir oran oluşturur. Göl ve akarsuların payı ise sadece % 0,3’tür. Görüldüğü gibi dünya üzerinde insanların kullanabileceği tatlı su kaynakları çok sınırlıdır. Bu sınırlı kaynakların dağılışı ile nüfus arasında da dengesizlikler çok büyük boyutlardadır. Dünya kullanılabilir tatlı su varlığının % 36’sı Asya, % 25’i Güney Amerika, % 15’i Kuzey Amerika, % 11’i Afrika, % 8’i Avrupa ve % 5’i Okyanusya kıtalarında bulunmaktadır (Çiçek ve Ataol, 2009). Tatlı su kaynakları en fazla Asya’da bulunmasına rağmen dünya nüfusunun %60’ının bu kıtada yaşadığı düşünüldüğünde Asya’nın su kaynakları bakımından zengin bir kıta olmadığı görülmektedir. Ayrıca kıta içinde yer alan Ortadoğu, dünya da tatlı su kaynakları bakımından en fakir bölgelerden biridir. Su kaynakları bakımından zengin olmayan bir diğer kıta ise Afrika’dır. Günümüzde dünya nüfusunun % 15’nin yaşadığı kıtada nüfus artışı oranı çok yüksektir. Nüfus projeksiyonlarına göre 2050 yılında Afrika’da dünya nüfusunun %20’si, 2150 yılında ise %23’ü yaşayacaktır (FAO, 2010). Bu da önümüzdeki yıllarda su sıkıntısının yaşanacağı bölgelerden bir diğerinin Afrika kıtası olacağı savını güçlendirmektedir. Su kaynakları bakımında kıtalar içinde en iyi durumda olan Güney Amerika’dır. Tatlı su kaynaklarının %15’ine sahip olan kıtada, dünya nüfusunun % 5’i yaşamaktadır.

Dünya’da su kaynakları ve insan arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla çok çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu ilişki çeşitli indekslerle açıklanmıştır. Bu çalışmalardan en yaygın olarak kullanılanı Falkenmark indeksidir (Serageldin, 2000, Çiçek ve Ataol, 2009). Falkenmark indeksi yıllık kişi başına düşen yenilenebilir su kaynaklarının kişi sayısına bölünmesi ile bulunur. Falkenmark indeksine göre kişi başı su tüketimi 500 m³/yıl altında ise o ülke veya bölgede mutlak su kıtlığı var demektir. Su tüketimi 500–1000 m³/yıl ise su kıtlığı, 1000–1700 m³/yıl ise su stresi yaşanıyor demektir. Kişi başına düşen su miktar 10000 m³/yıl ve üzeri ülkeler ise su zengini olarak kabul edilmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Falkenmark indeksi

Kişi başı yenilenebilir tatlı su (m ³ /yıl)	Etkisi
10000 +	Su zengini
2500 – 10000	Yeterli su
1700 – 2500	Kırılgan/savunmasız
1000 – 1700	Su stresi/azlığı
1000 – 500	Su kıtlığı
< 500	Mutlak kıtlık

FAO’ ya göre 1995 yılında su kıtlığı yaşayanlar dünya nüfusunun % 29’u, su stresi yaşayanlar dünya nüfusunun %12’sini oluşturmaktadır. Bu oranların her geçen yıl dünya nüfusunun artışına paralel bir şekilde artması beklenmektedir. Dünyadaki nüfus artışı ve ekonomik kalkınmayla birlikte su kıtlığı özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde iklimsel değişikliklere de bağlı olarak çok ciddi ölçüde hissedilecektir. 2025 yılına gelindiğinde dünya üzerinde 1,8 milyar insan su kıtlığı ile karşı

karşıya kalacaktır. Ayrıca dünya nüfusunun 2/3'ü su stresi koşulları altında yaşamını sürdürecektir (FAO, 2010). Bu durum hızlı nüfus artışı yaşayan ülkelerin, ihtiyaçları için komşu su kaynaklarına büyük bir baskı oluşturmaya neden olacaktır.

Dünyada kişi başına düşen yenilenebilir tatlı su miktarı 7.600 m³/yıl'dır. Ancak, kıtalar ölçeğinde baktığımızda ciddi dengesizliklerin olduğu görülür. Örneğin; Güney Amerika'da kişi başına yılda 23.000 m³, Kuzey Amerika'da 18.000 m³ su düşmektedir. Buna karşılık Asya kıtasında kişi başına 3.000 m³/yıl su düşer (Çizelge 2).

Ülke ölçeğinde kişi başına düşen su miktarı açısından bakıldığında Türkiye'nin bilinen genel kanının aksine, su zengini bir ülke olmadığı, tam tersi su stresi yaşayan bir ülke olduğu görülür. Nüfus artışına paralel olarak ilerleyen yıllarda kişi başına düşen su miktarı daha da azalacaktır. Ayrıca, sulu tarım alanlarındaki genişleme, sanayileşme, turizm vb. ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gereksinim duyduğumuz su miktarı da artacaktır. Aynı durum, içinde bulunduğumuz coğrafyada yer alan diğer ülkeler içinde geçerlidir.

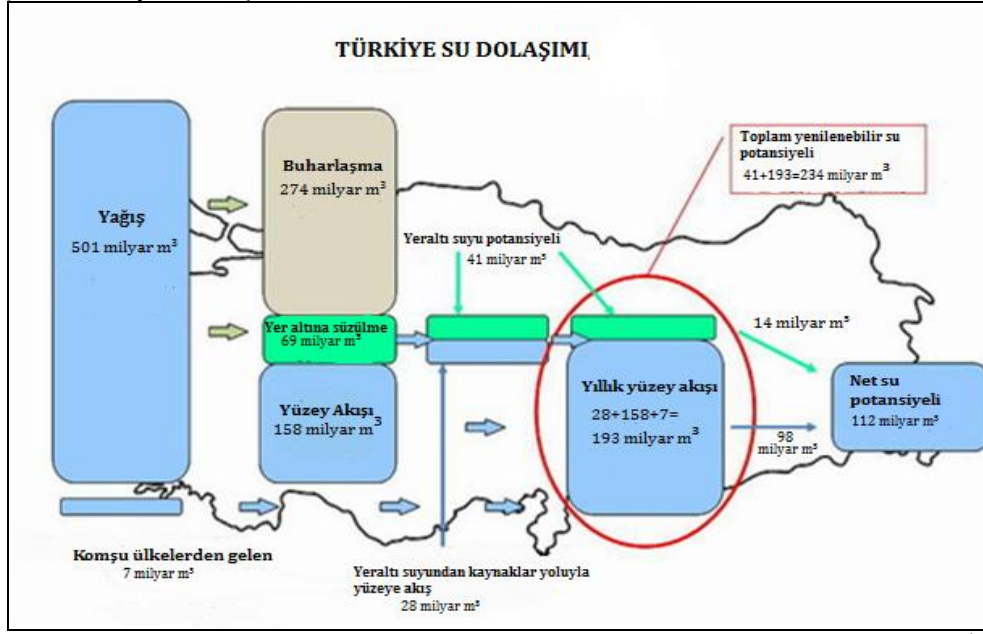
Çizelge 2. Kıtalarda ve Ortadoğu ülkelerinde kişi başına düşen yenilenebilir tatlı su miktarı (m³ /yıl)

Kıta	Kişi başı yenilenebilir tatlı su (m ³ /yıl)	Ülke	Kişi başı yenilenebilir tatlı su (m ³ /yıl)
Asya	3.000	Irak	2.020
Batı Avrupa	5.000	Türkiye	1543
Afrika	7.000	Lübnan	1300
Kuzey Amerika	18.000	Suriye	1200
Güney Amerika	23.000	Mısır	933
Dünya	7.600	İsrail	352
		Ürdün	293
		S.Arabistan	168
		Gazze Şeridi	46

3. Türkiye'nin Su Kaynakları

Türkiye su kaynakları bakımından zengin bir ülke değildir. Çünkü bulunduğu coğrafi konumdan dolayı yarı kurak iklime sahiptir. Ülkede yıllık yağış 643,9 mm olup bu yağış değeri yılda ortalama 501 milyar m³ su potansiyeli oluşturmaktadır (DSİ, 2010). DSİ'ye göre bu suyun 274 milyar m³'ü toprak ve su yüzeyleri ile bitkilerden olan buharlaşmalar yoluyla atmosfere geri dönmekte, 69 milyar m³'lük kısmı yeraltı suyunu beslemekte, 158 milyar m³'lük kısmı akışa geçerek çeşitli büyüklükteki akarsular yoluyla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere boşalmaktadır. Yeraltı suyunu besleyen 69 milyar m³'lük suyun 28 milyar m³'ü kaynaklar yoluyla tekrar yerüstü suyuna katılmaktadır. Ayrıca kaynaklarını başka ülkelere alıp Türkiye'de denizlere dökülen yıllık 7 milyar m³'lük bir su girdisi bulunmaktadır. Bu durumda, Türkiye'nin yerüstü su potansiyeli yaklaşık 193 milyar m³'tür. Yeraltı suyunu besleyen 41 milyar m³'de dikkate alındığında, Türkiye'nin yıllık toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 milyar m³ olarak hesaplanmaktadır. Ancak hesaplanan bu su potansiyelinin tamamını kullanabilmek mümkün değildir. Gerek ekosistemin korunması, gerek sınıraşan sular, gerekse de kullanımı kısıtlayan teknik ve ekonomik koşullar nedeniyle, tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yurtiçi akarsulardan 95 toplam milyar m³, komşu ülkelere Türkiye'ye gelen akarsulardan 3 milyar m³ olmak üzere toplam 98 milyar m³'tür. Kullanılabilir yeraltı suyu potansiyeli ise 14 milyar m³'tür. Bu durumda Türkiye'de sorun yaratmadan kullanılabilir olan toplam su potansiyeli yılda ortalama 112 milyar m³'tür (Şekil 1).

Sekil 1. Türkiye Su Dolaşımı

Türkiye'nin tatlı su tüketimi 2008 yılında 46 milyar m³ olmuştur. Bu tüketim değeri 112 milyar m³ olan yıllık tatlı su potansiyelinin %41'ni oluşturur. 2023 yılına gelindiğinde ise artan nüfus, sulu tarım alanlarının genişlemesi, endüstri ve turizmin talepleri doğrultusunda Türkiye'nin yıllık tatlı su tüketim ihtiyacının 112 milyar m³ olacağı tahmin edilmektedir. (Çiçek ve Ataoğlu, 2009). Çünkü Türkiye'nin nüfusu artmaya devam etmektedir ve suya olan talebi de her geçen gün artacaktır. Türkiye'nin 112 milyar m³'lük su potansiyelini 72.561.312 kişilik nüfusa böldüğümüzde (2009 yılı) 1543,5 m³'lük kişi başı su miktarı ortaya çıkmaktadır. TÜİK'in yapmış olduğu projeksiyonlara göre Türkiye 2025 yılında 83,5 milyon nüfusa ulaşacaktır (TÜİK, 2010). Bu nüfus değerine göre ise 2025 yılında 1340,3 m³'lük bir kişi başı kullanılabilir suya sahip olacağız. Görüldüğü gibi Türkiye su zengini bir ülke değildir. Ancak, bazı kaynaklarda Türkiye'de kişi başı düşen su miktarı daha yüksek olarak verilmektedir. Verilerdeki bu farklılık hesaplamada kullanılan su miktarından kaynaklanır. Şöyle ki, bazı çalışmalarda Türkiye'nin yenilenebilir brüt su potansiyeli olan 234 milyar m³ değeri kullanılmaktadır. Bu değere göre Türkiye'de kişi başına düşen su miktarı (2009 yılında) 2.936 m³ tür. Ancak bu değer net su miktarını vermediği için yanıltıcı olmaktadır. Bazı çalışmalarda ise Türkiye'nin brüt yerüstü su potansiyeli olan 193 milyar m³ değeri kullanılmaktadır. Gardner-Outlaw and Engelman'ın (1997) çalışmasına göre Türkiye'de 1995 yılında kişi başına düşen su miktarı 3.174 m³'tür. Bu değer 2025 yılında ise 2460 m³/yıl olacaktır.

Türkiye'nin bulunduğu bölgede iklim özellikleri nedeniyle akarsuların yıl içindeki rejimleri çok düzensizdir. Bahar aylarında fazla su taşıyan akarsular su ihtiyacının fazla olduğu yaz aylarında çok az su taşımaktalar. Bu durum bölgedeki suların depolanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Böylece su ihtiyacı yüksek olan yaz aylarında sudan daha fazla yararlanabilme imkanı sağlanacaktır. Aksi durumda akarsu rejimleri düzensiz olan ülkelerde toplam su potansiyeli ile yararlanabilir su potansiyeli arasında büyük farklar olmaktadır (Ulutam, 2004). Su depolama görevi üstlenen barajlar elektrik üretmek, tarımsal sulama, taşkın kontrolü, rekreasyon gibi görevleri de üstlenmektedir.

4. Su İle İlgili Temel Tanımlar ve Uluslararası Hukuk Kuralları

Su her dönemde insan hayatı için önemli olmuştur. Dünya'da nüfusun artmasıyla birlikte ülkelerin ihtiyaçlarına paralel olarak özellikle iki ve daha fazla ülke arasında bulunan akarsuların paylaşımı konusunda sorunlar çıkmaya başlamıştır. Bu tarz sulardan faydalanma konusundaki

anlaşmazlıklar özellikle 19. yüzyıldan itibaren artış göstermiştir. Böylece “ortak su/müşterek su”, “uluslararası su”, “sınır oluşturan su”, “sınıraşan su” gibi kavramlar önem kazanmıştır (Tiryaki, 1994). Ülkelerin kendi topraklarında yer alan akarsular üzerinde tam tasarruf hakkı dünyada kabul görmektedir. Bu sular ulusal su olarak tanımlanır ve su toplama havzası ülke içinde olan ve ülke topraklarında aktıktan sonra yine ülke sınırları içinde denize veya göle dökülen akarsulardır. Ancak ülke sınırlarını aşarak başka devletlerin topraklarına giren akarsuların tasarrufu üzerinde özellikle kıyıdaş olan ülkeler arasında su tasarrufu/paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar olmaktadır. Burada sorunu tanımlama konusunda bile görüş ayrılıkları vardır. Ülkeler anlaşmazlığa neden olan akarsuyun sınıraşan su mu? yoksa uluslararası su mu? olduğu konusunda bile ortak görüşe sahip değildirler. Özellikle su sıkıntısı çekilen bölgelerde akarsuların paylaşımı konusu, ciddi krizlere hatta çatışmalara sebep olabilmektedir. Dünya’da bunun çok sayıda örneği mevcuttur. Bu anlaşmazlıklarda devletlerin kendi çıkarlarının ön planda tutması su paylaşımını güçleştirmektedir. Suyun kaynağına sahip olan ülkeler öncelikli kullanım hakkının kendilerinde olduğunu ileri sürmektedirler. “Sınıraşan” su tanımlaması özellikle akarsuyun kaynaklarına sahip olan yukarı kıyıdaş/memba ülkeleri tarafından tercih edilir. Buna karşılık, memba ülkesinden kaynaklanan akarsuyun kendi ülkesini kat ederek geçtiği veya kendi ülke topraklarından denize döküldüğü aşağı kıyıdaş/mansap ülkeleri, bu tür sular için “uluslararası su” tanımlamasını tercih ederler. Bunun nedeni suya uluslararası nitelik kazandırarak sudan yararlanma ölçüsünde bir artış elde edebilmelerdir.

Suyollarının ülkeler arasında ulaşım amaçlı kullanılması oldukça eskidir. Uluslararası su yolu kavramı ilk olarak Viyana Kongresi’nde ortaya (1815) çıkmıştır (Esenyel, 2001). Bu kavrama göre uluslararası su yolu “akarsuların ulaşım elverişli olan kesimlerinde ülkeyi kesen veya ayıran sulardır”. Ancak daha sonraki yıllarda gelişen teknoloji, akarsulardan faydalanmayı daha etkili hale getirmiş, ulaşımın yanı sıra tarımsal sulamanın önemi artmış, enerji üretimi ve sanayide su kullanımı gibi faydalanma şekilleri ortaya çıkmıştır. Teknolojik ve ekonomik alanda görülen bu değişim ve gelişmeler suyolları üzerinde anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı ülkeler arasında bu tür suların paylaşımı konusunda anlaşmalar sağlanmış olsa da henüz ülkelerin tamamı tarafından benimsenen kapsamlı kanun, kural veya ilkeler kabul edilmiş değildir. Ülkeler arasında sorun oluşturan bu kapsamdaki akarsular ile ilgili Birleşmiş Milletler’deki ilk çalışmalar (BM) 1959 yılında başlamıştır. Ancak uzun yıllar bu konuda bir ilerleme kaydedilmemiştir. 1970 yılında BM, Uluslararası Hukuk Komisyonu’nu (UHK) “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Hukuku” oluşturmak ve aşamalı olarak geliştirmesi için görevlendirilmiştir. Komisyonun yapmış olduğu çalışmalar sonucunda 21.04.1997 tarihinde BM Genel Kurulu’nda “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları” tasarısını kabul etmiştir (Toklu, 1999). Bu tasarıya göre sınıraşan veya sınır oluşturan suların yer aldığı havzalar “uluslararası suyolları” olarak tanımlanmaktadır (Bilen 2000; Saltürk, 2006). Kabul edilen Bu metinde adil ve makul kullanım ile başkalarına önemli zarar vermeme esasları temel olarak benimsenmiştir. Ancak sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için 35 ülke tarafından onaylanması gerekmektedir. Türkiye, Çin, Burundi gibi ülkeler bu sözleşmeyi çekinceleri nedeniyle reddetmişlerdir. Ayrıca pek çok ülkede çekimser kalmıştır. Bu nedenle sözleşme henüz yürürlükte değildir. Türkiye’nin çekincesi suların kullanımı ile ilgili değil sınıraşan suların uluslararası su olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü uluslararası su yollarına kıyıdaş olan ülkelerle birlikte, bu ülkelerin iktisadi anlaşmaları olan ülkelerde su yönetimi konularında görüşmelere katılma imkanı tanınmaktadır (Şahin, 2005).

1997 tarihli sözleşmeye göre, uluslararası akarsuyun kollarının da, birden çok ülke topraklarından geçmesi halinde, uluslararası statüye tabi olacaklarını öngörmektedir. Fakat bir devletin topraklarından doğup başka bir devletin topraklarına girerek akışına devam eden akarsuların kat ettikleri ülkeleri ilgilendirdiğini ve uluslararası nitelik taşıyamayacaklarını iddia ederek “Uluslararası Akarsu” değil, “Sınıraşan Sular” kavramının doğru olacağı yönünde görüşler de mevcuttur (Tiryaki, 1994). Bu görüşe göre “kaynağından döküldüğü yere kadar, birden çok devletin ülkesini kat eden sulara sınıraşan/sınır ötesi sular denir” tanımlamasını yapmaktadırlar. İki farklı tanımla şu şekilde ifade edebiliriz: Uluslararası akarsu, iki farklı devletin topraklarında yer alıp, bu devletler arasında sınır

oluşturan ve her iki ülke arasında paylaşımına tabi olan sulardır. Sınıraşan akarsular ise, bir devletin sınırları içinde doğarak başka devletin sınırlarına geçip buralarda aktıktan sonra denize dökülen sulardır. Ancak son dönemlerde genel olarak uluslararası su kavramı, sınıraşan sular tabiri yerine daha çok kullanılmaktadır.

Uluslararası veya sınıraşan sulardan yararlanma konusunda çok çeşitli görüşler mevcuttur. Bu konuda farklı görüşlerin bulunmasının nedeni; havzaların farklılığı, kullanım alanlarının değişik olması, su paylaşımına katılacak olan ülkelerin kendi çıkarlarını ön planda tutmaları ve paylaşım söz konusu olan akarsuya olan talebin fazla olması gösterilebilir. Bu sularla ilgili uluslararası hukuk açısından kabul gören dört yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

- **Mutlak Egemenlik (Harmon Doktrini):** ABD ve Meksika arasında Rio Grande Nehri sularının paylaşımı konusunda ABD' nin görüşü olarak benimsenmiş ve uzun süre yerleşmiş bir hukuk kuralı olarak kalmıştır. Harmon doktrinine göre akarsuyun kaynaklarını aldığı ülkenin su tasarrufu üzerindeki hâkimiyeti esastır. Bu görüşe göre suyu kullanma hakkı suyun kaynağı olan ülkedir ve kaynak ülke bunu istediği şekilde tasarruf edebilir (Toklu, 1999; Bilen, 2000). Bu görüş özellikle sınıraşan/sınır oluşturan akarsular konusundaki anlaşmazlıklarda pek çok yukarı kıyıdaş ülkenin tercih ettiği bir görüş olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır. Harmon Doktrini'nde sadece tek bir devletin mutlak egemenliğini benimsediğinden ilerleyen yıllarda oldukça eleştiri almıştır (Tiryaki, 1999). Bir devletin ülkesinden geçen akarsularını kullanmada mutlak özgürlüğe sahip olduğunu savunan bu doktrin daha sonraki yıllarda uluslararası platformda kabul görmeyip geçerliliğini yitirmiştir.
- **Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini:** Harmon Doktrin'ine karşı aşağı kıyıdaş ülkelerin desteklediği bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu doktrin, havzada bulunan bir ülkenin, nehir sularının diğer havza ülke veya ülkelerdeki doğal akış miktarını ve kalitesini değiştirecek her türlü faaliyeti yasaklayan bir davranışı savunur (Bilen, 2000). Yani hiçbir devlet ulusal olmayan akarsuların, akımını durdurmaya, güzergahını değiştirmeye, kirletmeye ya da su kalitesini etkileyecek şekilde kullanma hakkı yoktur (Esenyel, 2001; Ilgar ve Khalef, 2004). Günümüzde Suriye, Irak, Mısır ve Bangladeş gibi ülkelerin tutumu bu doktrine yakındır.
- **Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini:** Bu doktrine göre, arazisindeki suları diğer kıyıdaşlardan daha önce kullanmaya başlayan ülke, bu kullanımı devam ettiği sürece bu sular üzerinde bir çeşit hak kazanmış olmaktadır. Diğer ülkeler suyu kullanmaya başlayacaklarında bu hakkı gözetmek durumundadırlar. Bu kazanılmış hak daha çok "tarihsel kullanımda öncelik" olarak ifade edilmektedir (Tiryaki, 1999). Ancak özellikle yukarı kıyıdaş ülkeler bu sulardan faydalanırken aşağı kıyıdaş ülkelerin haklarını gözeterek onlara zarar vermemeye özen göstereceklerdir.
- **Adil Kullanım Doktrini:** Bu görüş yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkelerin akarsu imkânlarından hakkaniyetli/adil bir şekilde yararlanmasını savunmaktadır. Bu yüzden pek çok ülke tarafından benimsenmiştir. Hakkaniyet doktrinine göre iki ya da daha fazla devletin sınırlarını oluşturan ya da bu sınırları aşan bir akarsuyun sularını, makul ve yararlı bir biçimde kullanma hususunda, tüm kıyıdaşların eşit haklara sahip olmasını öngörülmektedir (Toklu, 1999; Öktem, 2006). Adil kullanım görüşü suyun paylaşımı konusunda kıyıdaşlara azami fayda ve her birine asgari zarar verecek şekilde yararlanmayı öngörmektedir. Bu doktrin ilk başta oldukça uygun bir doktrin olarak algılanmakla birlikte zarar kavramını yasaklaması açısından, özellikle uyuşmazlıklarda zarar gören aşağı kıyıdaş devleti korumaktadır. Bu yönüyle görüş kısmen aşağı kıyıdaş devletin lehine bir durum göstermektedir.

5. Ortadoğu'da Su Sorunu

Bugün Ortadoğu olarak adlandırılan bölgeyi, kavram olarak ilk defa, Amerikalı deniz tarihçisi aynı zamanda jeopolitikçi olan A.T.Mahan (1902) tarif etmiştir. Günümüzde sınırları bazı kişiler tarafından değişik olarak tarif edilse de genel olarak bu isimle anılan bölge; doğuda İran, güneyde Arabistan Yarımadası ve Sudan, Batıda Mısır ve kuzeyde Türkiye topraklarının içinde olduğu alandır.

Ortadoğu daha dar anlamda ise Türkiye, İran, Mısır üçgeni içerisinde kalan ülkeleri kapsar. En geniş anlamıyla ise bu devletleri ve onlara komşu olan Müslüman ülkeleri, yani Kuzey Afrika, Sudan, Somali ve Afganistan'ı içerir (Sander, 2002). Ortadoğu çok Müslüman toplulukların yaşadığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugünkü Basra Körfezi merkezli olan bölgenin tanımlanmasında fiziki özelliklerden çok stratejik özellikler ön plandadır (Davutoğlu, 2009).

Dünya'da küresel anlamda ön plana çıkan su sorunu, Ortadoğu coğrafyasında yoğun bir şekilde yaşanmaktadır ve bu sorun önümüzdeki yıllarda büyüyerek devam edecektir. Çünkü yarı kurak, kurak ve çöl ikliminin görüldüğü Ortadoğu'da yıllık yağış ortalaması çok düşük ve düzensizdir. Buna bağlı olarak bölgeden kaynaklarını alan büyük akarsular bulunmamaktadır. Kaynaklarının çok büyük bir bölümünü Türkiye'den alan Fırat ve Dicle nehirleri ile kaynaklarının tamamına yakını Orta Afrika'dan alan Nil Nehri Ortadoğu'nun en önemli akarsuları olarak karşımıza çıkar. Bu durum Ortadoğu'daki su sorununu ve sınıraşan akarsuların önemini ortaya açık bir biçimde koyar.

Ortadoğu'daki pek çok ülke petrol bakımından zengin rezervlere sahip olsalar bile tatlı su kaynakları açısından oldukça fakir durumdadırlar. Gelecek yıllarda Ortadoğu'da nüfus artışı, ekonomik gelişme, sanayileşme ve tarımsal sulama alanlarının gelişmesine paralel olarak mevcut olan su kaynaklarına talep daha da fazla olacaktır. Bu nedenle, pek çok araştırmacı tarafından Ortadoğu'da önümüzdeki yıllarda ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların en büyük nedeninin su olacağı öngörülmektedir. Nitekim geçmiş yıllarda yaşanan İsrail-Suriye arasındaki çatışma nedenlerinden birinin Golan Tepeleri'ndeki zengin su kaynakları olduğu bilinmektedir.

Ortadoğu'da yer alan Ürdün, Asi, Dicle ve Fırat nehirleri gibi sınıraşan akarsuların paylaşımı ile ilgili kıyıdaş olan ülkeler arasında ciddi problemler yaşanmaktadır. Özellikle yaşanan siyasi olumsuzluklar ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, suyun paylaşımını stratejik bir unsur haline getirmiş ve su kaynaklarının akılcı ve verimli bir şekilde kullanımı düşünülmenden su kaynaklarına sahip olmak siyasi ve uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Bu nedenle yaşanan su sorununa bilimsel ve akılcı bir çözüm bulmak neredeyse imkansız hale gelmiştir (Koluman, 2002).

6. Türkiye'nin Sınıraşan Suları

Ortadoğu coğrafyası içinde yer alan Türkiye, bölgedeki önemli akarsu kaynaklarına sahip olması dolayısıyla su zengini bir ülke olarak algılanmaktadır. Ancak, Türkiye'yi su zengini ülkeler ile karşılaştırdığımızda gerçeğin hiç öyle olmadığı ortaya çıkar. Tam aksine Türkiye, dünyada su stresi çeken ülkelerden birisidir. Hatta kişi başına düşen su miktarı, komşumuz olan Irak'tan bile daha azdır (Çizelge 2).

Türkiye hidrolojik olarak 25 akarsu havzasına ayrılmış durumdadır (Şekil 2). Bu 25 havzadan 5'i sınıraşan su havzası özelliği göstermektedir. Bunlar Dicle-Fırat, Asi, Çoruh, Aras ve Meriç-Ergene havzalarıdır. Bu havzalardan Dicle-Fırat Havzası yıllık ortalama 52,94 milyar m³, Asi Havzası 1,17 milyar m³, Aras Havzası 4,63 milyar m³ ve Çoruh Havzası 6,3 milyar m³ olmak üzere toplam 66,37 milyar m³ su taşımaktadırlar (DSİ, 2010). Bu değer Türkiye'nin toplam 25 havzasının yıllık ortalama akış değeri olan 186,86 milyar m³ su miktarının %35,5'ini oluşturur (Çizelge 3). Görüldüğü gibi Türkiye'de sınıraşan sular yıllık akım miktarları bakımından oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye sınıraşan akarsulardan Dicle, Fırat, Çoruh ve Aras nehirlerinde yukarı kıyıdaş/memba ülke konumundadır. Yani bu akarsu kaynaklarının çok büyük bir bölümü Türkiye'den doğmakta ve sonra akışa geçerek başka ülke topraklarından denize dökülmektedir. Türkiye Meriç Nehri'nde ise aşağı kıyıdaş/mansap ülke konumundadır. Bulgaristan'da Rodop Dağları'ndan kaynağını alan Meriç Nehri'ne daha sonra yine Bulgaristan'dan kaynaklarını alan Tunca Nehri ve Arda nehirleri ve Türkiye'den kaynağını alan Ergene Nehri katılmaktadır. Edirne batısında Türkiye'ye giren Meriç Nehri, Yunanistan ile sınırı oluşturarak Enez'de Ege Denizi'ne dökülmektedir. Türkiye, Asi Nehri'nde ise büyük oranda aşağı kıyıdaş /mansap ülke konumundadır.

Çizelge 3. Türkiye'nin Akarsu Havzaları

	Havza Adı	Yağış Alanı (km ²)	Ortalama yıllık akış (milyar m ³)	Toplam içindeki Oran (%)
Sınırışan Akarsu Havzaları	Dicle-Fırat Havzası	184.918	52,94	28,4
	Aras Havzası	27.548	4,63	2,5
	Çoruh Havzası	19.872	6,30	3,4
	Meriç-Ergene Havzası	14.560	1,33	0,7
	Asi Havzası	7.796	1,17	0,6
	Toplam	254.694	66.37	35,5
Türkiye içindeki Akarsu Havzaları	Kızılırmak Havzası	78.180	6,48	3,5
	Sakarya Havzası	58.160	6,40	3,4
	Konya Kapalı Havzası	53.850	4,52	2,4
	Yeşilirmak Havzası	36.114	5,80	3,1
	Büyük Menderes Havzası	24.976	3,03	1,6
	Batı Karadeniz Havzası	29.598	9,93	5,3
	Marmara Havzası	24.100	8,33	4,5
	Doğu Karadeniz Havzası	24.077	14,90	8,0
	Susurluk Havzası	22.399	5,43	2,9
	Doğu Akdeniz Havzası	22.048	11,07	6,0
	Ceyhan Havzası	21.982	7,18	3,9
	Batı Akdeniz Havzası	20.953	8,93	4,8
	Seyhan Havzası	20.450	8,01	4,3
	Antalya Havzası	19.577	11,06	5,9
	Van Gölü Havzası	19.405	2,39	1,3
	Gediz Havzası	18.000	1,95	1,1
	Kuzey Ege Havzası	10.003	2,90	1,1
	Akarçay Havzası	7.605	0,49	0,3
	Küçük Menderes Havzası	6.907	1,19	0,6
	Burdur Göller Havzası	6.374	0,50	0,3
Toplam	524.756	120.49	64,5	
TOPLAM	779.452	186,86	100	

Kaynak: (DSİ, 2010)

Şekil 2. Türkiye'nin Akarsu Havzaları

Çizelge 4. Türkiye'nin Sınır oluşturan ve sınıraşan suları

	Akarsu Adı	Ülkeler	
Oluşturan	Karasu Çayı (Asi Nehri'nin kolu)	Türkiye- Suriye	
	Habur Çayı	Türkiye- Irak	
	Hezil Suyu	Türkiye- Irak	
	Hacıbey Çayı	Türkiye- Irak	
	Karasu (Aras Nehri'nin kolu)	Türkiye-İran	
	Sınır Akarsular	Aras Nehri	Türkiye-Ermenistan-İran- Nahçıvan
		Arpaçay	Türkiye-Ermenistan
		Meriç Nehri	Bulgaristan-Yunanistan- Türkiye
		Mutlu (Rezve) Deresi	Türkiye- Bulgaristan
Asi Nehri		Suriye- Türkiye	
Sınıraşan Akarsular	Arfin Suyu	Türkiye- Suriye- Türkiye	
	Sabun Suyu (Arfin Suyu'nun kolu)	Türkiye- Suriye	
	Deliçay (Arfin Suyu'nun kolu)	Türkiye- Suriye	
	Narlıca Deresi	Türkiye- Suriye	
	Sinnep Suyu	Türkiye- Suriye	
	Balık Suyu	Türkiye- Suriye	
	Bağırsak Dere	Türkiye- Suriye	
	Fırat Nehri	Türkiye- Suriye	
	Cülap Dere	Türkiye- Suriye	
	Tufan Dere	Türkiye- Suriye	
	Habur Çayı (Res-ul Aynin Pınarları- Fırat'ın kolu)	Türkiye- Suriye	
	Çuaf Dere	Türkiye- Suriye	
	Aslanbaba Deresi	Türkiye- Suriye	
	Gümüş Çayı	Türkiye- Suriye	
	Çaçak Çayı	Türkiye- Suriye	
	Dicle Nehri	Türkiye- Suriye- Irak	
	Habur Çayı (Dicle Nehri'nin Kolu)	Türkiye- Irak	
	Çığlı (Büyük Zap) Suyu	Türkiye- Irak	
	Uzundere	Türkiye- Irak	
	Rubanşın Çayı	Türkiye- Irak	
	Şemdinli Çayı	Türkiye- Irak	
	Sarısu	Türkiye -İran	
	Çaybağı Deresi	Türkiye -İran	
	Akkaya Deresi	Türkiye -İran	
	Esendere	Türkiye -İran	
	İli Deresi	Türkiye -İran	
	Kura Nehri	Türkiye- Gürcistan	
	Posof Çayı	Türkiye- Gürcistan	
	Efeler Çayı	Türkiye- Gürcistan	
	Uğur(Mereni) Dere	Türkiye- Gürcistan	
	Hayısmen Dere	Türkiye- Gürcistan	
	Kocarede (Veleka)	Türkiye- Bulgaristan	
	Tunca Nehri	Bulgaristan- Türkiye	
	Arda Nehri	Yunanistan-Türkiye	

Kaynak : HGK 1/500.000 ölçekli topografya haritası sınır paftaları

6.1. Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri

6.1.1. Fırat Nehri

Fırat Nehri Doğu Anadolu'dan kaynaklarını alan Murat ve Karasu nehirleri ve kollarının birleşmesiyle oluşmuştur. Daha sonra Keban Barajı güneyinde Tohma ve Göksu Fırat Nehri'ne karışmaktadır. Atatürk ve Birecik barajları sonrasında nehir Karkamış batısından Suriye'ye geçmektedir. Toplam uzunluğu 2800 km olan nehrin Türkiye sınırları içindeki uzunluğu 1263 km'dir. Ayrıca 444.000 km² olan su toplama havzasının 123.000 km²'si Türkiye topraklarındadır. Fırat Nehri'nin Türkiye'de taşıdığı su miktarı yıllık 31,6 milyar m³ tür. Suriye sınırları içinde Türkiye

kaynaklı pek çok akarsu Fırat Nehri'ne katılmaktadır. Bu ülkenin Fırat Nehri'ne katkısı 4 milyar m³/yıl civarındadır. Fırat Nehri Suriye ve Irak'daki akışından sonra Basra şehri kuzeyinde Dicle Nehri ile birleşir. Birleşme sonrası Şatt-ül-Arab ismini alan akarsu 190 km. akış sonrasında Basra Körfezi'ne dökülür. Bu nedenle bu iki akarsuyu tek bir havza olarak (Dicle-Fırat Havzası) değerlendirmek doğru olacaktır.

Fırat Nehri toplam 35.58 milyar m³ su taşımaktadır. Bunun % 87,8 Türkiye'den (31.61 milyar m³), %12,2'si Suriye'den (4 milyar m³) karşılanmaktadır. Ancak kaynaklarını yarı kurak bölgeden alan akarsuyun yıl içindeki akışı çok düzensizdir. Kaynaklarını aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki karların eridiği ve yağışın fazla olduğu bahar aylarında nehir daha fazla su taşıırken, yaz aylarında taşıdığı su miktarı azalmaktadır.

Foto 1. Fırat Nehri- Halfeti

Foto 2. Dicle Nehri- Cizre

6.1.2. Dicle Nehri

Dicle Nehri Elazığ'ın güneyindeki Güneydoğu Toroslar'dan kaynağını alır. Daha sonra nehir, Batman, Ilısu, Botan ve Garzan çaylarının da katılmasıyla büyük bir akarsu haline gelir. Dicle Nehri, Cizre güneyinde 30 km. kadar Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra Irak topraklarına girer. Burada Türkiye'den kaynaklarını alan Habur ve Büyük Zap Suyu Dicle'ye katılır. Daha güneyde ise Küçük Zap Suyu ve Zagros Dağları'ndan kaynağını alan Diyale Dicle Nehri'ne katılır. Dicle'nin su toplama havzası 387.600 km² dir. Su toplama havzasının %15'i (57.614 km²) Türkiye, %75,2'si Irak, % 9,5'i İran ve %0,3'ü Suriye topraklarında bulunmaktadır. Dicle Nehri'nin taşıdığı su miktarı ise yıllık 50 milyar m³ civarındadır. Nehir taşımış olduğu suyun %42,6'sını Türkiye'den (21.33 milyar m³), % 57,4'ü Irak'dan (28.67 milyar m³) karşılar (Kıbaroğlu, 2002). Dicle Nehri'nin toplam uzunluğu 1862 km olup, bunun 523 km'lik kısmı Türkiye'de akmaktadır.

6.1.3. Asi Nehri

Asi Nehri Lübnan'da Bekaa Vadisi'nden doğar ve yaklaşık 40 km. kuzeye doğru aktıktan sonra Suriye'ye geçer. Suriye topraklarında 120 km. mesafe kat eden nehir Altızözü güneydoğusunda Suriye ile 22 km.'lik bir sınır oluşturduktan sonra Türkiye topraklarına girer. Nehir Türkiye'de 88 km.'lik bir akış sonunda Samandağı güneyinden Akdeniz'e dökülür. Asi Nehri'nin yıllık taşıdığı su miktarı 2,5 milyar m³ tür. Bunun %6'sı Lübnan, % 92'si Suriye ve % 2'si Türkiye topraklarından kaynaklarını almaktadır (Bilen, 2000; Çomak 2002; Dalar 2010). Ancak bazı kaynaklarda da Asi Nehri'nin taşıdığı su miktarının 1.4 milyar m³ olduğu belirtilmektedir (Kolman, 2002).

Şekil 2. Ortadoğu'daki Sınıraşan Akarsular

6.2. Sınıraşan Sulardan Yararlanma

Türkiye'nin toplam tarım arazisi 28,03 milyon hektardır. Bunun yaklaşık 8,5 milyon hektarı sulanabilir niteliktedir. Ancak günümüzde bunun 4,35 milyon hektarı sulanmaktadır (KHGM, 2010). Türkiye'de sulanabilir tarım alanları potansiyelinin geliştirilmesi için önemli projeler yapılmaktadır. Bunlardan biri de Fırat ve Dicle gibi sınıraşan akarsular üzerinde geliştirilen Güneydoğu Anadolu Projesi'dir (GAP). Proje kapsamında Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinin içinde bulunduğu 9 ilde Fırat ve Dicle akarsuları ve kolları üzerinde 22 baraj, 19 hidroelektrik santral yapılacak ve 1,82 milyon hektar tarım arazisi sulanabilecektir. Baraj ve hidroelektrik santrallerinin kurulu gücü 7476 MW olarak öngörülmüştür. Proje kapsamında Karakaya, Atatürk, Batman, Kıralkızı, Dicle, Birecik ve Karkamış barajları tamamlanarak elektrik üretmeye başlamıştır. Enerji yatırımlarında gerçekleşme oranı %74'tür. Proje kapsamında sulu tarıma açılan arazi ise 272.972 hektardır (GAP, 2010). Bu %15'lük bir gerçekleşme oranı demektir. Türkiye'nin bu projenin tamamlanmasıyla sulamaya açılacak arazi miktarı artacak ve buna paralel olarak bölge akarsularına olan talebi de artacaktır. Suriye ve Irak bu nedenle GAP'ın bitmesiyle birlikte kendilerine düşecek su miktarının azalacağını ileri sürerek sorunu uluslararası boyutlara taşımaktadırlar. Çünkü bu iki ülkenin nüfusu hızlı bir biçimde artmakta ve kendileri de Fırat ve Dicle nehirleri sayesinde sulu tarım alanlarını genişletmek istemektedirler. Türkiye Fırat Nehir üzerinde baraj inşa etmeye başlaması ile birlikte (Keban Barajı, 1963-1974) komşuları olan Suriye ve Irak ile çok ciddi anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır. Keban, Karakaya ve son olarak da Atatürk Barajı inşaatları ve bu barajlarda su tutulmaya başladığı dönemlerde Suriye ve Irak Arap ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin Fırat Nehri'nin sularını kestiği yönünde propaganda yaparak Türkiye üzerinde siyasi ve ekonomik bir baskı uygulamışlardır. Uluslararası baskılarında etkisiyle Türkiye 1987 yılında Suriye ile bir protokol imzalamıştır. Bu protokole göre Türkiye Fırat Nehri'nden 500 m³/sn su verilmesini taahhüt etmiştir (Toklu, 1999; Pamukçu, 2000). Eğer bu verilecek olan su eksik olursa bir sonraki ay telafisi yapılacaktır.

Fırat ve Dicle nehirlerinin tüketim hedefleri incelendiğinde önümüzdeki yıllarda ciddi bir problem olacağı açıktır. Çünkü ülkelerin hedefleri doğrultusunda her iki nehirden de yıllık su potansiyellerinin üzerinde bir talep bulunmaktadır. Fırat Nehri havzasına yaklaşık olarak %88,7 katkı sağlayan Türkiye bunun %51,8'ini (18.42 milyar m³) kullanmak istemektedir. Nehir havzasına %11,3 katkı sağlayan Suriye %31,8'ini (11.3 milyar m³) Irak ise hiç katkısı olmamasına rağmen Fırat Nehri sularının %64,6'nı (23 milyar m³) kullanmak istemektedir. Nehrin yıllık toplam su potansiyeli 35.58 milyar m³ olmasına karşın, üç ülkenin gelecekteki talepleri 52.92 milyar m³'ü bulmaktadır (Çizelge, 5). Buna benzer bir durum Dicle Nehri içinde geçerlidir. Bu durum Ortadoğu'da önümüzdeki yıllarda yaşanacak olan su sorununun nedenini ortaya koymaktadır. Çünkü her üç ülkede sulu tarım alanlarını genişletmek için çalışmalar yapmaktadır. Tam da bu aşamada projelendirilen ve uygulamaya geçilen GAP diğer iki ülkede ciddi endişeler yaratmıştır. Çünkü GAP kapsamında bölge illerinde 1,82 milyon hektar tarım arazisi sulamaya açılacaktır. Bunun için Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulacak olan barajlardan sulama kanalları sayesinde yararlanılacaktır.

Çizelge 5. Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat ve Dicle nehirlerine katkıları ve su talepleri

	Fırat Nehri				Dicle Nehri			
	Su Potansiyeli (Milyar m ³)	Oranı (%)	Tüketim hedefi (Milyar m ³)	Oranı (%)	Su Potansiyeli (Milyar m ³)	Oranı (%)	Tüketim hedefi (Milyar m ³)	Oranı (%)
Türkiye	31,58	88,7	18.42	51.8	25.24	51.9	6.87	14.1
Suriye	4	11,3	11.30	31.8	0	0	2.60	5.4
Irak	0	0	23.00	64.6	23.43	48.1	45	92.5
TOPLAM	35.58	100	52.92		48.67	100	54.47	

Kaynak: (Bulu ve Çokgör, 2002; Ergener,2002; Zehir ve Özşahin, 2003)

Suriye yönetimi, Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası su statüsünde olduğunu ileri sürerek Türkiye'yi mamba ülkesi olarak fazla su kullanmak ve Fırat'ın sularını kesmekle suçlarken kendisi Asi Nehri sularının hemen hemen tamamına yakınına kullanmaktadır. Buna karşın Türkiye yaklaşık saniyede 950 m³ su akımı olan Fırat Nehri sularının 500 m³/sn.'ni 1987 anlaşması ile Suriye'ye tahsis edilmiştir. Suriye ve Irak da bu suyu %42'si Suriye, %58'i Irak kullanımında olacak şekilde paylaşmışlardır. Fakat her iki ülke de bugün Türkiye'den gelen suyu yetersiz bulmakta ve bırakılan akışın 700 m³/sn'ye çıkarılmasını istemektedir. Bu isteğin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin payına düşen su miktarı 250 m³/sn kalacaktır (Haftendorf, 2000). Dolayısıyla bu yaklaşımın da Türkiye tarafından kabul görmesi mümkün görünmemektedir.

7. Sonuç

Türkiye, Ortadoğu'da yaşanan ve önümüzdeki dönemlerde daha fazla yaşanması düşünülen su sorununa çözüm olabilmek amacıyla çok çeşitli öneriler getirmiştir. Bunlardan biri 1984 yılında önerdiği Fırat-Dicle Havzasını kapsayan suyun adil ve makul kullanımını esas alan "Üç aşamalı Plan"dır (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2010; Şahin, 2010). Bu planın ilk aşamasını havzadaki su kaynaklarının envanterinin çıkarılması, ikinci aşamada toplam su tüketimi ihtiyacının belirlenmesi ve üçüncü aşamada ise kıyıdaş ülkelerin toprak ve su kaynaklarının değerlendirilmesi gelmektedir. Ancak bu plan aşağı kıyıdaş olan her iki ülke tarafından da kabul görmemiştir.

Irak, Dicle Nehri meselesini Türkiye, Suriye ve Irak'ın ortak görüşme konusu yapılmasına da karşı çıkmaktadır. Fırat ve Dicle Nehri meselelerinin ayrı ayrı görüşülmesini ve Suriye'nin Dicle Nehri konusunda söz sahibi olmasını istememektedir. Çünkü Irak'a göre, Fırat ve Dicle Nehri iki ayrı havzadır. Bu nedenle görüşmelerin bu çerçevede yapılmasını istemektedir. Bununla beraber Türkiye'nin Dicle üzerindeki GAP kapsamında 6 projesi, Irak'ın aldığı suda önemli bir azalmaya sebep olmayacaktır. Çünkü Türkiye topraklarındaki Dicle Nehri havzası sulu tarım yapmaya uygun olmadığından, Türkiye'nin yapmış olduğu barajlar sadece elektrik üretimi amaçlıdır ve bu barajlar Dicle Nehri'nin sularını düzenleyecektir ki bu durum aslında Irak'ın işine yaramaktadır.

Ortadoğu'da su önümüzdeki yıllarda en önemli stratejik kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda da Türkiye Ortadoğu'daki en önemli akarsuların kaynaklarını aldığı ülke olması dolayısıyla ön plana çıkmaktadır. Bu coğrafyadaki diğer ülkeler de bu kaynaklardan yararlanabilmek veya söz sahibi olabilmek için arayış içindedirler. Bu nedenle Türkiye'nin GAP'ı bir an önce tamamlayarak faaliyete geçirmesi ve kendi kullanımı için gerekli olan suyu rezerv etmesi gerekmektedir.

Bölgedeki su kıtlığının önümüzdeki dönemlerde artacak olması Türkiye'nin su konusundaki öneminin daha da belirginleşmesini sağlayacaktır. Bu aynı zamanda Türkiye'nin sorumluluklarını da artıracaktır. Bu nedenle Türkiye'nin Ortadoğu'da su kaynaklarının geliştirilmesi ve paylaşılması konusundaki rolü belirleyici olacaktır.

Referanslar

- Anonim (2002) Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, Su Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Ön Rapor, 20.12.2002, İstanbul (http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-2.pdf, 12.10.2010)
- Bilen, Ö. (2000) Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, TESAV, Yayın No:10. Ankara.
- Bulu, A., Çoğgör, Ş. (2002) Gap Projesi Türkiye, Irak ve Suriye Arasında Sorun Nedeni midir? Türkiye Mühendis Haberleri, Sayı:420-421-422, 48-51.
- Çiçek, İ., Atal, M. (2009) Türkiye'nin Su Potansiyelinin Belirlenmesinde Yeni bir Yaklaşım, Coğrafi Bilimler Dergisi, 7(1), 51-64.
- Çomak, H. (2002) Orta Doğu Su Sorunu, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, sayı: 371,1-22.
- Dalar, M. (2010) Ası Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği, Ortadoğu Analiz, Cilt 2, Sayı 15, 106-113.
- Davutoğlu, A. (2009) Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul.
- DSİ (2010) Su kaynakları, (<http://www.dsi.gov.tr/topraksu.htm>, 13.11.2010)
- Esenyel, Ö. (2001) Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Ergener, R. (2002) About Turkey: Geography, Economy, Politics, Religion and Culture, Pilgrims' Process, INC., USA.
- Evsahibioglu, N., Aküzüm T., Çakmak, B., (2010) Su Yönetimi, Su Kullanımı ve Stratejileri ve Sınırşan Sular, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak 2010, Ankara, 119-134.
- FAO (2010) Water scarcity, (<http://www.fao.org/nr/water/issues/scarcity.html>, 12.10.2010)
- Gardner-Outlaw, T. and Engelman, R. (1997) Sustaining Water, Easing Scarcity, Population Action International, Washington, DC. USA.
- GAP (2010) Güneydoğu Anadolu Projesi genel çerçeve, (<http://www.gap.gov.tr/>, 10.10.2010)
- Haftendorf, H (2000) Water and International Conflict, Third World Quarterly, Carfax Publishing, Vol:21, No:1, Berlin.
- Ilgar, R., Khalef, S. (2004) Türkiye'nin Sınırşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açından Bir Bakış, Marmara Coğrafya Dergisi (10) 53-72.
- Kıbaroğlu, A. (2002) Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin, The Hague: Kluwer Law International.
- KHGM (2010) Türkiye genelinde şimdiki arazi kullanım şekillerinin kabiliyet sınıflarına dağılımı, www.khgm.gov.tr/, 15.11.2010)
- Koluman, A. (2002) Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri, Asam Yayını, Ankara.
- Öktem, O. (2006) Türkiye'nin Sınırşan Sular Politikasında Karşılaştığı Kısıtlar: Dicle-Fırat Örneğinde Yeni Bir Hidro-Strateji, TMMOB Su Politikaları Kongresi 21-23 Mart 2006, 559-570.
- Pamukçu, K. (2000) Su Politikası, Bağlam Yayınları 143, İstanbul.
- Saltürk, M. (2006) Ortadoğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, sayı 3, 21-38.
- Sander, O. (2002) Siyasi Tarih, Cilt II, İmge Yayınevi, Ankara.
- Serageldin, I. (2000) World Water Vision Commission Report: A Water Secure World. <http://www.watervision.org>.
- Şahin, M. (2005) Ortadoğu'da Değişen Dengeler ve Türkiye'nin Su Politikası: Üç Aşamalı Plan'ın Sürdürülebilirliği? TASAM, Stratejik Öngörü Dergisi Sayı: 5, 140-143.
- TÜİK (2010) Nüfus verileri ve projeksiyonlar (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11, 11.10.2010)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2010) Türkiye'nin Sınırşan Sularının Ana Politikası, (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-sinir-asan-sular-politikasinin-ana-hatlari-.tr.mfa, 12.10.2010)
- Tiryaki, O. (1994) Sınır Asan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Tolanbay, M. (2008) Dünyada Su ve Küresel Isınma Sorunu, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Toklu, V. (1999) Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Ulutam, Ö. (2004) Damlaya Damlaya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, D., Özbay, Ö. (2008) Su ve Toprak, USİAD Yayını, İstanbul.
- Zehir, C., Özşahin, M. (2003) Türkiye'nin Uluslararası Su Politikaları ve Sınırşan Sular, Su Vakfı, 76-95, İstanbul.

